

Alexandru Berzovan

Un istoric al cercetării celei de-a doua epoci a fierului pe teritoriul arădean

Dat fiind interesul nostru pentru antichitățile dacice de pe teritoriul arădean, manifestat prin publicarea mai multor studii de specialitate pe temă, am considerat, în contextul apariției recente a unor studii ce tratează istoricul arheologiei arădene¹, realizarea unei lucrări care să trateze exclusiv cercetările ce au vizat a doua epocă a fierului. De asemenea, prin corpul bibliografic prezentat, acest demers își propune de asemenea să se constituie într-un instrument de lucru util tuturor celor interesați de perioada vizată. Am considerat necesar împărțirea analizei în mai multe etape, marcate de marile evenimente istorice ce au afectat istoria României, și care au avut, fără puțință de tăgadă, răsfrângeri evidente și asupra istoriografiei subiectului.

Istoricul cercetărilor până în anul 1918

Pentru cea mai mare parte a secolului XIX, nu se poate vorbi de un interes pentru cercetarea vestigiilor arheologice din ce-a de-a doua epocă a fierului. În tot acest răstimp, ca urmare a unor „răscoliri” apărute pe fondul goanei după comori, au fost descoperite o serie de artefacte izolate sau tezaure, multe dintre ele pierdute ulterior în condiții obscure². În ultimele decenii ale intervalului, județul Arad a beneficiat de atenția unor cercetători de renume ai epocii din cadrul monarhiei austro-ungare, precum Fl. Römer, B. Milleker³ sau M. Roska⁴ dar și de cea a unor amatori pasionați precum L. Dömötör. Chiar dacă aceștia nu au avut un interes pentru descoperirile din ce-a de-a doua epocă a fierului, activitatea lor marchează debutul unei trepte superioare în înțelegerea și cercetarea vestigiilor antice. Astfel, în anul 1870, Fl. Römer este delegat de către Muzeul Național de Antichități din Budapesta pentru a depista vestigiile arheologice din zona Mureșului inferior, în anul 1868 ajungând la Bulci⁵. Continuă cercetările de teren în anii următori, astfel în 1870 ajungând astfel la Pecica „Șanțul Mare”, unde, împreună cu J. Hampel efectuează primele măsurători⁶. Ca urmare a acestor semnalări, în anul 1872, Comisiunea Monumentelor Istorice trimite pe topograful P. Molnár pentru a realiza schița topografică detaliată a movilei de la „Șanțul Mare”⁷. Anii următori au fost marcați de activitatea lui L. Dömötör, profesor de desen la Liceul Real de Stat, care, sub auspiciile Societății Culturale „Kölcsey”, va demara primele „săpături arheologice”⁸ pe teritoriul județului Arad, realizând astfel inclusiv mai multe „campanii” la Pecica „Șanțul-Mare”. Încă din anul 1898, Dömötör se afla deja la „Șanțul Mare”, planifi-

¹ Hügel et alii 2010; Hügel et alii 2012.

² Câteva exemple: „răscolirile” dintre anii 1862-1863 de la Pâncota (vezi RAJ Arad 1999, p. 7), Măderat (RAJ Arad 1999, p. 81), sau jaful fortificațiilor dacice din Munții Codru-Moma.

³ În monumentalul său repertoriu (Milleker 1897-1906), amintește de asemenea o parte din tezaurele de epocă dacică descoperite pe parcursul sec. XIX pe teritoriul actual al județului Arad. Lucrarea reprezintă primul repertoriu arheologic sistematic al Banatului. Este regretabil că o operă de asemenea anvergură nu s-a bucurat la vremea ei de o traducere în limba română, cercetarea istorică fiind văduvită astfel de numeroase informații prețioase.

⁴ Vezi Roska 1942.

⁵ RAJ Arad 1999, pg. 8.

⁶ RAJ Arad 1999, pg. 8; Crișan 1978, pg. 16.

⁷ RAJ Arad 1999, pg. 8.

⁸ RAJ Arad 1999, pg. 12-13.

când împreună cu Fl. Römer și J. Hampel desfășurarea viitoarelor investigații⁹. În toamna aceluiași an, acestea au fost demarate, fiind urmate de un raport lapidar înmănat societății „Kölcsey” și de alte „campanii de săpături” desfășurate în anii 1900, 1901 și 1902¹⁰. În absența unor rapoarte detaliate și a unor planuri de situație, șanțurile săpate în aceste campanii nu pot fi localizate precis, nici măcar lista pieselor descoperite n-a putut fi stabilită cu certitudine¹¹. După moartea lui Dömötör, fostul său colaborator, I. Haller, va continua pe cont propriu săpăturile de la Pecica până prin în anul 1904, ulterior fiind oprit de către inspec-torul V. Fráknói pe motivul lipsei unei autorizații¹². Intepretările lui Dömötör cu privire la materialele arheologice dacice salvate de la Șanțul Mare sunt tributare spiritului vremii – piesele sunt atribuite epocii romane¹³. Debutul cercetărilor la „Șanțul Mare” se leagă de activitatea lui M. Roska, eminent cercetător ardelean. Activitatea sa marchează, practic, începutul săpăturilor arheolo-gice propriu-zise pe teritoriul județului Arad. Prima campanie din anul 1910 durează doar nouă zile – în raportul arheologic întocmit, M. Roska menționează doar descoperiri de epoca bronzului¹⁴. Săpăturile vor fi continuate și în anul următor, de către J. Francisc, de la recent înființatul Muzeu din Arad, care însoțise pe Roska și în 1910¹⁵.

Cel mai important rol această perioadă de pionierat, l-a jucat fără îndoială S. Márki, istoric cu spirit enciclopedic, profesor și membru al Academiei Maghiare, autor al unei reușite monografii istorice privind comitatul și orașul Arad, publicată în două volume¹⁶. Astfel, în cele câteva pagini dedicate descrierii dacilor, istoricul povestește despre descoperirea tezaurului de la Agrișu Mare¹⁷, continuând apoi cu descrierea succintă a războaielor daco-romane. Dar în narațiunea sa, legendele culte ale epocii joacă un rol important și Márki nu face abstracție de ele, chiar dacă nu le acceptă ca atare – astfel, după unele surse, orașul Arad ar fi fost fondat de către Decebal, ca, de altfel, și cetatea Deznei¹⁸, iar în cele cinci movile de la Vladimirescu ar fi fost îngropat de către Traian același rege dac cu toată oștirea sa¹⁹. Nici problema localizării Ziridavei n-a scăpat analizei autorului, care a încercat o soluționare a problemei, pornind de la premiza localizării Zermizirgăi la Bulci – această concluzie l-a dus la plasarea davei unde-va în împrejurimile orașului Sebiș, pe malurile Crișului Alb²⁰.

Caracterizată de un spirit romantic, specific vremurilor de început ale arheologiei, activitatea din această perioadă marchează primii pași spre cercetarea științifică. Lucrări precum cele ale lui Márki Sándor sau excelentul repertoriu al lui Bodrog Milleker reprezintă, fără doar și poate, reale câștiguri.

Fragmente ceramice dacice, din epoca bronzului și din prima epocă a fierului, descoperite la Păuliș (după Márki 1892)

⁹ RAJARad 1999, pg. 12; Crișan 1978, pg. 17-18.

¹⁰ RAJARad 1999, pg. 18-20.

¹¹ RAJARad 1999, pg. 13.

¹² RAJARad 1999, pg. 14.

¹³ Dömötör 1901.

¹⁴ Crișan 1978, pg. 24.

¹⁵ Crișan 1978, pg. 24.

¹⁶ Márki 1892; Márki 1895.

¹⁷ Márki 1892, pg. 21.

¹⁸ Márki 1892, pg. 21.

¹⁹ Márki 1892, pg. 8.

²⁰ Márki 1892, pg. 30.

Cercetările efectuate între anii 1918 – 1945

Perioada Primului Război Mondial și amplele restructurări la nivel instituțional care au urmat Marii Uniri din 1918²¹, nu au oferit, inițial, cadrul necesar realizării unor investigații arheologice de amploare. Abia în anul 1923, M. Roska va reîncepe săpăturile la „Șanțul Mare”. Cu toate acestea, cele două campanii, din 1923, respectiv 1924, nu aduc nici un fel de informații concrete cu privire la locuirea din cea de-a doua epocă a fierului²². Abia în anul 1943, odată cu săpăturile lui D. Popescu, efectuate sub auspiciul Muzeului Național de Antichități din București, va fi semnalată prezența unei locuiri dacice – din nefericire însă, ca și în cazul predecesorilor săi, rapoartele arheologice de pe urma acestei săpături fiind destul de subțiri și incomplete²³. Eminentul cercetător V. Pârvan, figura marcantă a cercetării arheologice românești a vremii, nu a făcut abstracție de realitățile arheologice din zona de vest a Transilvaniei, făcând în câteva situații referiri la descoperiri arheologice dacice, celtice sau „scitice” de pe teritoriul arădean²⁴. În ceea ce privește topicul **Ziridaua**, Pârvan a optat să îl localizeze la Cenad²⁵.

Cercetările efectuate între anii 1945-1989

Abia în cadrul acestei perioade, s-au desfășurat pe teritoriul arădean primele investigații arheologice sistematice în situri datate în cadrul celei de-a doua epoci a fierului. Etapa anilor 1950-1960 a fost caracterizată prin absența săpăturilor arheologice sistematice. Acest fapt a putut fi datorat și amplelor restructurări de natură organizațională cauzate de instaurarea noului regim comunist. Astfel, din anul 1951, Muzeul arădean devine o instituție cu buget propriu, angajându-se personal calificat pentru toate secțiile. Între 1953-1954, are loc inventarierea și naționalizarea bunurilor muzeale, iar în anul 1955, secția de istorie veche devine accesibilă publicului²⁶. Începând cu anul 1967, Muzeul arădean va edita o publicație proprie, revista „Ziridava”, cu apariție relativ constantă, ce va găzdui în paginile sale, de-a lungul vremii, numeroase studii privitoare la antichitățile dacice arădene. Asistent la secția de istorie veche a fost E. Dörner, activitatea sa marcând începutul unei noi etape, cu mult superioare în ceea ce privește calitatea și cantitatea investigațiilor științifice.

În ceea ce privește săpăturile arheologice, lucrurile vor lua o turnură favorabilă abia în perioada anilor 1960-1970, când va fi vizată, între altele, și punerea în evidență a vestigiilor materiale din cea de-a doua epocă a fierului de pe teritoriul județului²⁷. Astfel, I. H. Crișan reia pe parcursul a patru campanii (1960, 1961, 1962 și 1964), investigațiile arheologice de la „Șanțul-Mare”, cu scopul declarat de a evidenția locuirea dacică de aici²⁸. Săpăturile au fost urmate de un număr de articole publicate pe baza descoperirilor făcute²⁹ și ulterior de o vastă monografie dedicată sitului³⁰. Între anii 1965 – 1968, I. H. Crișan a efectuat săpături în situl de la Cicir „La Gropi”³¹. Problema prezenței celtice pe teritoriul arădean și a relațiilor lor cu autohtonii a fost la rândul ei tratată de învățatul clujean³².

În perioada anilor 1961-1978, Crișul Alb delimita arealele de competență ale muzeelor din Oradea și Arad³³. Astfel, beneficiind de finanțarea Muzeului din Oradea, se vor desfășura, sub conducerea unor cercetători precum S. Dumitrașcu, N. Chidioșan și I. Ordentlich, săpături arheologice de mică anvergură în siturile de la Berindia- Dealul Cetățuia³⁴, Groșeni-Jidovina³⁵, Clit – Gurețul Negrilor³⁶ și Zerindul Mic³⁷, ce vor pune în evidență nivele consistente de locuire din cea de-a doua epocă a fierului

²¹ RAJArad 1999, pg. 16.

²² Crișan 1978, pg. 26-28. Este ciudat și greu de înțeles, cum bine remarca și I. H. Crișan, faptul că în succintele rapoarte ce au urmat acestor săpături, Marton Roska nu menționează nicăieri existența unor locuiri din a doua epocă a fierului, deși bună parte din materialul salvat de el aparținea acestei perioade.

²³ Crișan 1978, pg. 30. Vezi și Popescu 1944.

²⁴ Vezi spre exemplu Pârvan 1926, pg. 358, 594, și altele.

²⁵ Pârvan 1926, pg. 253 și pg. 260. „Așezat de Ptolemeus în extremul vest al Daciei, către Tisa Mijlocie; poate pe Mureș, la Cenad, unde s-au găsit și urme romane (...). Nume bun getic”.

²⁶ RAJArad 1999, pg. 18.

²⁷ RAJArad 1999, pg. 18.

²⁸ Crișan 1978, pg. 7.

²⁹ Crișan 1965; Crișan 1966; Crișan 1968; Crișan 1975; Crișan 1978a; Crișan 1979.

³⁰ Crișan 1978b, vezi recenzia la Barbu 1979b.

³¹ RAJArad 1999, pg. 53; Crișan 1968.

³² Vezi Crișan 1974.

³³ RAJArad 1999, pg. 19.

³⁴ Dumitrașcu și Ordentlich 1973.

epocă a fierului. Tot S. Dumitrașcu, împreună cu Fl. Dudaș, a cartat și sondat arheologic “Troianul”,

Aspect din timpul săpăturilor de la Pecica – “Șanul Mare” (Crișan 1978)

valul de pământ care barează intrarea în Țara Zarandului și care ar putea să fi fost ridicat de către daci³⁸. Teza sa de doctorat, vizând dacii liberi din vestul României, dar tratând și unele probleme ce țin de perioada preromană, a văzut lumina tiparului doar după 1990³⁹. Cele mai importante investigații arheologice ale anilor '70 și '80 au fost efectuate de către arheologul arădean M. Barbu. Sub conducerea sau cu participarea sa (alături de M. Zdroba și alții) au beneficiat de investigații arheologice mai ample siturile cu stratigrafie complexă de la Vladimirescu – Cetate⁴⁰ și Săvârșin-Dealul Cetățuia⁴¹. Săpăturile de la Săvârșin vor conti-

nua pe tot parcursul intervalului. Sondaje și săpături de verificare de mai mică amploare vor fi executate la Felnac⁴², Bulci⁴³, Vărădia de Mureș⁴⁴, Feniș – „Dealul Iovuțești”⁴⁵ și Berindia – Dealul Șindrioara⁴⁶. Împreună cu A. Mureșan, a publicat material salvat la Arad, cartierul Micălaca⁴⁷. Colaborator al lui M. Barbu la cele mai multe din aceste campanii, M. Zdroba va conduce săpătura de salvare de la Arad-„Strada Caisului”, săpătură ce va scoate în evidență urmele unei întinse așezări dacice⁴⁸.

Un rol important în cercetarea celei de-a doua epoci a fierului pe teritoriul arădean l-a avut și V.

Boroneanț, de al cărui nume se leagă în primul rând cercetările arheologice sistematice de la Cladova – Dealul Carierei⁴⁹. Alte săpături efectuate de V. Boroneanț pe teritoriul arădean precum cele de la Cu-

Aspect din timpul săpăturilor arheologice de la Felnac, 1975 (Hügel et alii 2012)

³⁵ RAJArad 1999, pg. 73.

³⁶ Dumitrașcu 1970; Dumitrașcu 1971.

³⁷ Dumitrașcu și Chidioșan 1977.

³⁸ Dumitrașcu 1969.

³⁹ Dumitrașcu 1993.

⁴⁰ Cu ocazia cercetărilor efectuate în cadrul fortificației de la Vladimirescu – Cetate, în cadrul săpăturilor ar fi fost salvat, după spusele autorilor, și material ceramic dacic. Vezi Barbu și Zdroba 1976; Barbu și Zdroba 1977; Barbu și Zdroba 1978a; Barbu 1979a; Barbu 1980b.

⁴¹ Barbu 1980a; Barbu și Hurezan 1982.

⁴² Barbu și Zdroba 1976.

⁴³ Menite să pună în evidență în primul rând presupusa locuire romană – în cursul cercetărilor s-au descoperit urme aparținând unor diferite perioade istorice, după spusele autorilor, inclusiv din perioada dacică, vezi Barbu și Ferenczi 1978; Barbu și Ferenczi 1979.

⁴⁴ Barbu și Zdroba 1978b;

⁴⁵ Barbu și Chirilă 1987.

vin – Pusta lui Desanu⁵⁰ (împreună cu E. Dörner, în vederea lămuririi problemei valurilor de pământ din Câmpia de Vest), de la Lipova – Hodaie⁵¹, Conop – Pătul⁵² și Zăbrani – La Pârneavă⁵³, au dus de asemenea la descoperirea unor așezări sau a unor urme de locuire din perioada re-gatului dac. Menționăm de asemenea și o serie de cercetări de mai mică amploare, precum cele de la Arad-Ceala⁵⁴ sau Șoimoș⁵⁵, efectuate tot în această perioadă, dar ale căror rezultate nu au fost publicate nici măcar sub formă de raport. Nu trebuie neglijat nici aportul adus de descoperiri întâmplătoare, precum cele de la Arad-Fabrica Teba⁵⁶, Arad – Strada Ioan Alexandru⁵⁷, Arad- Colonia Silvaș⁵⁸ sau Arad –CAP⁵⁹.

Descoperirile monetare foarte numeroase au generat interes și preocupare în rândul unor eminente numismați ai perioadei precum Iudita Winkler⁶⁰, E. Chirilă⁶¹, sau Alexandru Sășianu⁶². În ceea ce privește periegezele menite să identifice pe teren noi puncte de interes arheologic, se evidențiază în primul rând activitatea lui E. D. Pădurean⁶³ și cea a lui F. Dudaș⁶⁴. Menționăm în acest context și cercetările de teren efectuate de M. Blăjan și colaboratorii săi în apropierea localității Șeitin care au dus la descoperirea mai multor urme de locuire atribuite dacilor⁶⁵. Articole de popularizare, menite să prezinte într-un limbaj accesibil publicului larg noile descoperiri, au fost publicate de E. Pădurean în cotidianul „Flacăra Roșie” Arad, respectiv în publicația „Orizont”, de către F. Dudaș⁶⁶. În anul 1970, E. Pădurean a înființat cercul de istorie al elevilor „Ziridava”, de pe lângă Grupul Școlar I.S.A.; activitatea cercului s-a manifestat în primul rând prin organizarea unor cercetări de teren în diferite zone ale județului, cercetări care s-au soldat de foarte multe ori cu descoperirea unor obiective arheologice importante, din diverse perioade, inclusiv din secolele I î.Hr. – I d.Hr. Interesul pentru antichități și pentru perioada dacică, în speță, nu s-a manifestat doar în rândul specialiștilor. Au existat amatori pasionați și colecționari, care de-a lungul timpului au salvat un bogat material arheologic – menționăm în acest context activitatea juristului și colecționarului Gh. Miloi, care a salvat de-a lungul timpului o cantitate impresionantă de material arheologic de pe întreg teritoriul arădean. În același registru, al amatorilor pasionați, menționăm și activitatea învățătorului I. Dohangie din Săvârșin, căruia i se datorează, între altele și semnarea fortificației dacice de la „Dealul Cetățuia”, sau a colecționarului N. Kugelmann.

Ca urmare a cercetărilor efectuate vor apare și primele studii de sinteză asupra prezenței dacice pe teritoriul județului Arad. Astfel încă din anul 1969, E. Dörner publică un mic volum, cu caracter de popularizare, în care prezintă sintetic stadiul cercetărilor de la acel moment⁶⁷. Articole de sinteză, care tratează descoperirile din întreaga zonă vestică a țării au mai fost publicate în următorii

⁴⁶ RAJArad 1999, pg. 44.

⁴⁷ Barbu și Mureșan 1987.

⁴⁸ Zdroba 1982.

⁴⁹ Până în 1990, s-au publicat următoarele rapoarte: Boroneanț 1978; Boroneanț 1979; Boroneanț 1980a; Boroneanț 1980b; Boroneanț 1982a; Boroneanț 1982b; Boroneanț et alii 1983.

⁵⁰ Dörner și Boroneanț 1968.

⁵¹ Boroneanț și Demșea 1974.

⁵² Boroneanț 1979; Boroneanț și Demșea 2005.

⁵³ Cu participarea unui colectiv mai larg, incluzând pe J. Nandriș și E. Pădureanu. Descoperirile dacice (sec. I – II d.Hr.) au rămas până astăzi inedite.

⁵⁴ Avem în vedere descoperirile dacice pre-romane, vezi RAJArad 1999, pg. 38; Crișan 1969, pg. 252.

⁵⁵ Despre descoperirea unor fragmente ceramice dacice de secol II î.Hr în incinta fortificației medievale de la Șoimoș aflăm într-o notă a unui articol redactat de regretatul arheolog timișorean Fl. Medeleț (1970, pg. 60, nota 8).

⁵⁶ Dörner 1968, pg. 26. Crișan 1969 pg. 252 nr. 101.

⁵⁷ Crișan 1969 pg. 252, nr. 10e.

⁵⁸ Dörner 1970.

⁵⁹ Dörner 1968, pg. 10-11.

⁶⁰ Winkler 1955 (sunt discutate între altele și numeroasele descoperiri monetare de epocă dacică de pe teritoriul arădean); Winkler 1957, pg. 79-112.

⁶¹ Chirilă 1972; Chirilă și Barbu 1979, pg. 141-145; Chirilă și Barbu 1980, pg. 127-130; Chirilă și Barbu 1981, pg. 111-116; Chirilă și Barbu 1987, pg. 55-58.

⁶² Sășianu 1988.

⁶³ Pădureanu 1979, pg. 145-181; Pădurean 1985, pg. 25-52; Pădurean 1987, pg. 29-37.

⁶⁴ Dudaș 1970, pg. 355-359. Dudaș 1975, pg. 129-136.

⁶⁵ Blăjan 1975, pg. 69-86. Blăjan et alii 1976, pg. 423-433.

⁶⁶ Dudaș 1973; Dudaș 1974; Dudaș 1975.

ani de către S. Dumitrașcu⁶⁸, L. Mărghitan⁶⁹ și N. Kiss⁷⁰. Cu toate acestea, volumul dedicat sitului de la „Șanțul Mare” de către I. H. Crișan, reprezintă până acum singura monografie dedicată unui sit din a doua epocă a fierului din arealul arădean. După anul 1985, avântul investigativ al decadelor precedente se va estompa treptat, probabil și pe fondul unor probleme financiare, fapt ce va afecta și apariția periodicului *Ziridava*, care va cunoaște mai multe sincope în apariția sa, între 1982-1987, respectiv 1987-1993.

Din punct de vedere al cercetărilor, această perioadă a fost marcată de reale progrese. Numeroasele săpături și sondaje arheologice care au fost efectuate în stațiuni arheologice situate pe tot cuprinsul județului, au permis, pentru prima dată, conturarea unei tablou coerent al realităților celei de-a doua epoci a fierului. Pe de altă parte însă, în foarte multe cazuri publicarea rezultatelor a lăsat destul de mult de dorit, mare parte din materialele mai vechi rezultate din respectivele cercetări rămânând în continuare neprocesate în depozitele muzeale din Arad, Oradea sau Cluj-Napoca. Marile volume de sinteză redactate în această perioadă dedicate diferitelor aspecte ce țin de cultura materială și spirituală a Daciei pre-romane, conțin puține referiri la realitățile arheologice de pe teritoriul arădean, și acelea doar la un nivel punctual, atenția autorilor fiind îndreptată spre areale mai bine cunoscute, investigate și publicate, precum zona Munților Orăștiei, Transilvania, zona Câmpiei Române sau sudul Moldovei.

Cercetările efectuate între anii 1989 – 2012 (prezent)

Amplele schimbări de ordin politic, petrecute la sfârșitul anului 1989, au creat la rândul lor anumite dificultăți, mai ales la început - astfel se face că săpăturile sistematice în punctele de la Cladova și Săvârșin nu au fost reluate imediat, ci abia în 1991, respectiv 1994. Cele de la Cladova, conduse tot de către V. Boroneanț, vor continua până în anul 2002⁷¹, iar cele de la Săvârșin, vor fi conduse de P. Hügel, inițial cu M. Barbu și P. Hurezan. După decesul lui M. Barbu din anul 2003, cercetările vor fi reluate cu participarea lui V. Sava de la Complexul Muzeal Arad, V. Sârbu de la Muzeul din Brăila și C. Bodo de la Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva⁷². Se întrevede publicarea unei

Aspect din timpul săpăturilor arheologice de la Săvârșin, 1990 (Hügel et alii 2012)

monografii a acestui important sit în următoarea perioadă⁷³. Cercetările de la Pecica – Șanțul Mare, au fost reluate în anul 2005 în urma unui proiect depus de Complexul Muzeal Arad în parteneriat cu Muzeul Banatului din Timișoara și Universitatea din Michigan (SUA). Aceste cercetări, chiar dacă vizează prioritar descoperirile de epoca bronzului, au adus deja contribuții semnificative și la cunoașterea lo-

⁶⁷ Dörner 1969.

⁶⁸ Dumitrașcu 1972, pg. 120-149; Dumitrașcu și Mărghitan 1971;

⁶⁹ Mărghitan 1972, pg. 191-184; Mărghitan 1977, pg. 203-207; Mărghitan 1979a, pg. 71-85; Mărghitan 1981, pg. 117-123; Mărghitan 1978; Mărghitan 1979b.

⁷⁰ Kiss 1977, pg. 539-557; Kiss 1978a, pg. 41-48; Kiss 1978b, pg. 799-817; Kiss 1980, pg. 85-97.

⁷¹ Boroneanț 1992, pg. 11-14; Boroneanț et alii 1995 pg. 23-31; Boroneanț et alii 1996, pg. 35-40; Boroneanț et alii 1997, pg. 12-25; Boroneanț et alii 1999, pg. 30-31/35; Boroneanț et alii 2001, pg. 70/50. Boroneanț et alii 2002, pg. 105-106; Boroneanț et alii 2003, pg. 89-90.

⁷² Hügel et alii 1995, pg. 81; Hügel et alii 1996, pg. 106; Hügel et alii 1997, pg. 91-92; Hügel et alii 1999, pg. 102; Hügel et alii 2002, pg. 106; Hügel et alii 2007, pg. 310-311; Hügel et alii 2008, pg. 272-274. Hügel et alii 2009, pg. 169-170; Hügel et alii 2010, pg. 169-170; Hügel et alii 2011, pg. 125.

⁷³ Informații amabile V. Sârbu, V. Sava.

cuirii dacice din acest punct⁷⁴.

Din punct de vedere istoriografic, cea mai de seamă realizare a acestei perioade o reprezintă pu-blicarea *Repertoriului arheologic al Mureșului Inferior (RAJ Arad)* în anul 1999. Deși multe din informațiile pe care le conține sunt adeseori prezentate într-o manieră confuză, chiar inexactă, repertoriul rămâne totuși la nivelul unui instrument de lucru util, cel puțin la nivelul bibliografiei și al indiciilor generale oferite. În același registru, al repertoriilor arheologice, este de menționat și cel realizat de către Sabin A. Luca, dedicat Banatului, publicat în două ediții⁷⁵. Lucrări și articole în această perioadă au fost publicate în revista *Ziridava* de către M. Barbu⁷⁶, L. Mărghitan⁷⁷, V. Sârbu⁷⁸ și Șt. Ferenczi⁷⁹. O contribuție semnificativă a avut și H. Pop, cercetător al epocii dacice care a abordat într-un excelent studiu de sinteză problema fortificațiilor din vestul Daciei preromane⁸⁰, dar și probleme mai puțin discutate, legate de „modul de petrecere a timpului liber la dacii din vestul și nord-vestul României”⁸¹. În ceea ce privește descoperirile monetare, remarcăm excelentul studiu al Danei Bălănescu, apărut în anul 1999, care tratează și o serie de descoperiri din spațiul arădean aparținător Banatului⁸². Menționăm de asemenea lucrarea de doctorat a Corinei Toma, susținută în cursul anului 2007, în care tratează problema dacilor din zona de vest a țării, atingând de asemenea și problema dacilor de pe teritoriul Ungariei⁸³; lucrarea, deși a rămas deocamdată în manuscris, a avut unele secțiuni publicate⁸⁴.

În ceea ce privește cercetările de teren, un rol de seamă a continuat să îl aibă în continuare E. Pădurean⁸⁵, la cercetările sale luând și parte subsemnatul, după anul 2007⁸⁶ - mai mult decât atât, reluarea unor mai vechi descoperiri a produs adevărate „surprize”, aducând noi informații cu privire la problema spiritualității geto-dacilor⁸⁷. Începând cu anul 2008, zona Dealurilor Lipovei a fost amplu investigată de către regretatul arheolog timișorean L. Măruia, rezultatele cercetărilor sale de teren constituind o excelentă teză de doctorat, ulterior publicată⁸⁸. Localizând fiecare sit cu coordonate precise, în format GPS, studiul lui L. Măruia reprezintă un mare pas înainte în înțelegerea realităților arheologice locale, inclusiv a celor din cea de-a doua epocă a fierului.

Considerații finale

Putem concluziona că cercetarea celei de-a doua epoci a fierului pe teritoriul arădean a fost marcată, după cum am arătat, de mai multe etape distincte. Bazele au fost create de activitatea lui L. Dömötör și S. Márki, trecerea la cercetarea profesionistă fiind marcată de activitatea lui E. Dörner. Perioada postbelică a fost marcată, fără doar și poate, de M. Barbu și S. Dumitrașcu, precum și de cea a lui I.H. Crișan, care a săpat poate cea mai importantă așezare din zonă, cea de la Pecica - “Șanțul Mare”. În ceea ce privește cercetările de teren, indiscutabil, cele mai semnificative contribuții aparțin lui E. Pădurean. Trebuie să constatăm, însă, că, deși s-a săpat mult, s-a publicat destul de puțin, numeroase materiale rămânând în continuare neprocesate în colecțiile diferitelor muzee zonale. În ce ne privește, suntem de părere că reluarea acestor materiale ar trebui să devină o prioritate pentru cei interesați de temă - dacă documentația preară nu va permite o publicare sub forma unor rapoarte detaliate, piesele ar trebui publicate cel puțin sub forma unor restituiri.

⁷⁴ O'Shea et alii 2004-2005, pg. 81-111.

⁷⁵ Luca 2006; Luca 2010.

⁷⁶ Barbu și Chirilă 1993, pg. 35-39; Barbu și Hügel 1993, pg. 63-79; Barbu 1996, pg. 45-59.

⁷⁷ Mărghitan 1993, pg. 55-63.

⁷⁸ Sârbuși Hurezan 2011.

⁷⁹ Ferenczi 1993, pg. 39-55.

⁸⁰ Pop 2006; Vezi și Pop 2003.

⁸¹ Pop 1995-1996, pg. 71-75.

⁸² Bălănescu 1999.

⁸³ Toma 2007.

⁸⁴ Toma 2005; Toma 2006a; Toma 2006b, pg. 21-43.

⁸⁵ Pădurean 1990; Pădurean 1992; Pădurean 2000; Pădurean 2006; Pădurean 2011; Pădurean și Berzovan 2011.

⁸⁶ Pădurean și Berzovan 2011; Berzovan și Coatu 2010; Berzovan 2012.

⁸⁷ Berzovan et alii 2009; Berzovan și Pădurean 2010.

⁸⁸ Măruia 2011.

Bibliografie

Literatură modernă – sinteze

- Bălănescu 1999
Bălănescu Antoaneta Dana, *Moneda în Banatul antic. Piese romane republicane și imperiale (sec. I î.d.Hr.- sec. I d.Hr.)*, Reșița, 1999.
Chirilă 1972
Chirilă Eugen, *Der Münzhort von Șilindia*, Oradea, 1972.
Crișan 1978b
Crișan Ioan Horațiu, *Ziridava*, Arad 1978.
Dörner 1968
Dörner Egon, *Urme ale culturii materiale dacice pe teritoriul arădean*, Arad, 1968.
Dudaș 1981
Dudaș Florian, *Zarandul. Chipuri și fapte din trecut*, Editura Albatros, București 1981.
Dumitrașcu 1993
Dumitrașcu Sever, *Dacia Apuseană*, Ed. Cogito, Oradea, 1993.
Luca 2006
Luca Sabin Adrian, *Descoperiri arheologice din Banatul Românesc: repertoriu*, Alba Iulia, 2006.
Luca 2010
Luca Sabin Adrian, *Descoperiri arheologice din Banatul Românesc: repertoriu*, Sibiu, 2010.
Márki 1892
Márki Sándor, *Arad vármegye és Arad szabad kiraly város története (I)*, Arad, 1892.
Márki 1895
Márki Sándor, *Arad vármegye és Arad szabad kiraly város története (II)*, Arad, 1895.
Mărghitan 1978
Mărghitan Liviu, *Fortificații dacice și romane. Sisteme pe cursul mijlociu și inferior al Mureșului*, București 1978.
Mărghitan 1979b
Mărghitan Liviu, *Banatul în lumina arheologiei (I)*, Timișoara, 1979.
Mărghitan 2007
Liviu Mărghitan, *Arta argintului la geto-daci. Repertoriu*, în *Ziridava*, 25/2, 2007.
Măruia 2011
Măruia Liviu, *Cercetări interdisciplinare privind geografia istorică a Dealurilor Lipovei din Paleolitic până în epoca modernă*, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2011.
Milleker 1897-1906
Milleker Bodrog, *Délmagyarország régiségletei a honfoglalás előtti időkből (I-III)*, Timișoara, 1897-1906.
Pârvan 1926
Pârvan Vasile, *Getica. O protoistorie a Daciei*, Ed. Cultura Națională, București, 1926.
Toma 2007
Toma Corina, *Dacia de nord-vest în secolele II î. Hr – I d. Hr.*, Cluj-Napoca, 2007, (teză de doctorat) (mss).
Pop 2006
Pop Horea, *Fortificații dacice din vestul și nord-vestul României*, Ed. Mega, Cluj-Napoca 2006.
RAJ Arad 1999
Repertoriul Arheologic al Mureșului Inferior. Județul Arad, Timișoara, Editura Orizonturi Universitare, 1999.
Roska 1942
Roska Marton, *Erdély Régészeti Repertoriuma. I. Őskori (Thesaurus Antiquitatum Transsilvanicarum) I*, Cluj-Napoca, 1942.
Sășianu 1988
Sășianu Alexandru, *Moneda antică în vestul și nord-vestul României*, Oradea, 1988.

Literatură modernă - articole

- Barbu și Zdroba 1976
 Barbu M., Zdroba M., *Săpăturile arheologice de la Felnac și Vladimirescu (raport preliminar)*, în *Ziridava*, VI, 1976, pg. 47-57.
- Barbu și Zdroba 1977
 Barbu M., Zdroba M., *Noi contribuții privind cetatea de pământ de la Vladimirescu*, în *Ziridava*, VIII, 1977, pg. 17-21.
- Barbu și Zdroba 1978
 Barbu M., Zdroba M., *Șantierul arheologic de la Arad-Vladimirescu. Campania 1977*, în *Ziridava*, X, 1978, pg. 101-123.
- Barbu și Zdroba 1978b
 Barbu Mircea, Zdroba Mircea, *Așezarea dacică de la Vărădia de Mures*, în *Ziridava*, IX, 1978, pg. 21-41.
- Barbu și Ferenczi 1978
 Barbu Mircea, Ferenczi István, *Cercetările arheologice de la Bulci și împrejurimi*, în *Ziridava*, X, 1978, pg. 67-81
- Barbu 1979a
 Barbu Mircea, *Cercetările arheologice de la Arad – Vladimirescu*, în *MCA*, XIII, 1979, pg. 291-293.
- Barbu 1979b
 Barbu Mircea, *I.H. Crișan, Ziridava, Arad, 1978* în *Ziridava*, XI, 1979, pg. 1166-1167.
- Barbu și Ferenczi 1979
 Barbu Mircea, Ferenczi István, *Săpăturile arheologice de la Bulci (jud. Arad) în anul 1978*, în *MCA*, XIII, 1979, pg. 289-291.
- Barbu 1980a
 Barbu Mircea, *Așezarea dacică de la Săvârșin*, în *Ziridava*, XII, 1980, pg. 101-117.
- Barbu 1980b
 Barbu Mircea, *Săpăturile arheologice de la Arad-Vladimirescu. Campania 1979*, în *Ziridava*, XII, 1980, pg. 151-165.
- Barbu și Hurezan 1982
 Barbu Mircea, Hurezan Pascu, *Cercetările arheologice de la Săvârșin*, în *Ziridava*, XIV, 1982, pg. 49-67.
- Barbu și Mureșan 1987
 Barbu Mircea, Mureșan Augustin, *Noi descoperiri dacice de la Arad-Micălaca*, în *Ziridava*, XV-XVI, 1987, pg. 43-55.
- Barbu și Chirilă 1987
 Barbu Mircea, Chirilă Eugen, *Tezaurul dacic de la Feniș (Cronologie și semnificație istorică)*, în *Ziridava*, XV-XVI, 1987, pg. 55-59.
- Barbu și Chirilă 1993
 Barbu Mircea, Chirilă Eugen, *Moneta dacică în vestul României*, în *Ziridava*, XVIII, 1993, pg. 35-39.
- Barbu și Hügel 1993
 Barbu Mircea, Hügel Peter, *Monede imperiale romane descoperite în zona arădeană*, în *Ziridava*, XVIII, 1993, pg. 63-77.
- Barbu 1996
 Barbu Mircea, *Fortificații dacice pe valea Mureșului Inferior*, în *Ziridava*, XIX-XX, 1996, pg. 45-57.
- Berzovan et alii 2009
 Berzovan Alexandru, Olteanu Sorin, Pădurean Eugen, *O inscripție incizată pe un vas dacic de lut descoperit la Pecica - Șanțul Mare (jud. Arad)*, în *SIB*, nr. XXXII-XXXIII, 2009, pg. 274-284.
- Berzovan și Pădurean 2010
 Berzovan Alexandru, Pădurean Eugen, *A clay pot with tamga signs discovered at Șiria (Arad county)*, în *Annales d'Universite "Valahia" Târgoviște. Section d'Archeologie et d'Histoire*, tom XII, no. 2, 2010, pg. 57-66.
- Berzovan și Coatu 2010
 Berzovan Alexandru, Coatu Cosmin, *Descoperiri din a doua epocă a fierului la pătrunderea Mureșului*

în *Câmpia Aradului*, în *Arheologie și Studii clasice* (ed. Pețan Aurora, Berzovan Alexandru), Editura Dacica, București 2011, pg. 148 – 210.

Berzovan 2012

Berzovan Alexandru, *Artefacte din a doua epocă a fierului păstrate în muzee școlare arădene*, în *Arheologie și Studii Clasice* (ed. Pean Aurora, R. Bătrânoiu Raluca), vol. II, Editura Dacica, 2012, pg. 72-83.

Blăjan 1975 Blăjan Mihai, *Descoperiri dacice și sarmatice la Șeitin (jud. Bihor) în Crisia*, V, 1975, pg. 69-86.

Blăjan et alii 1976

Blăjan Mihai, Bozian Ștefan, Șiclovan Cornel, *Descoperiri arheologice la Seitin (jud. Arad)*, în *Apulum*, XIV, 1976, pg. 423-433.

Boroneanț și Demșea 1974

Boroneanț Vasile, Demșea Dan, *Cercetările arheologice de la Lipova – Hodaie*, în *Ziridava*, III-IV, 1974, pg. 11-23.

Boroneanț 1978

Boroneanț Vasile, *Considerații preliminare asupra cercetărilor de la Cladova (comuna Păuliș, jud. Arad)*, în *Ziridava*, X, 1978, pg. 139-159.

Boroneanț 1979

Boroneanț Vasile, *Considerații asupra istoriei străvechi a jud. Arad în lumina cercetărilor de la Conop, Zăbrani și Cladova*, în *Ziridava*, XI, 1979, pg. 109-117.

Boroneanț 1980a

Boroneanț Vasile, *Săpăturile arheologice de la Cladova (județul Arad) din anul 1979*, în *Ziridava*, XII, 1980, pg. 117-127.

Boroneanț 1980b

Boroneanț Vasile, *Săpăturile de la Cladova, com. Păuliș, jud. Arad*, în *MCA*, XIV, 1980, pg. 13-16.

Boroneanț 1982a

Boroneanț Vasile, *Considerații asupra locuirii feudale de la Cladova, județul Arad, în lumina descoperirilor arheologice și a unor noi investigații istorice*, în *Ziridava*, XIV, 1982, pg. 109-119.

Boroneanț 1982b

Boroneanț Vasile, *Considerații asupra gropilor dacice săpate în stâncă de la Cladova*, jud. Arad, în *Thraco-Dacica*, III, 1982, pg. 130-135.

Boroneanț et alii 1983

Boroneanț Vasile, Zdroba Mircea, Hurezan Pascu *Săpăturile arheologice de la Cladova, jud. Arad*, în *MCA*, XXV, 1983, pg. 19-23.

Boroneanț 1992

Boroneanț Vasile, *Săpăturile arheologice de la Cladova, jud. Arad*, în *MCA*, XXII, 1992, pg. 11-14.

Boroneanț et alii 1995

Boroneanț Vasile, Hurezan Pascu, Hügel Peter, *Săpăturile arheologice de la Cladova, jud. Arad*, în *CCA 1995*, Cluj Napoca, 1995, pg. 23-31.

Boroneanț et alii 1996

Boroneanț Vasile, Hurezan Pascu, Hügel Peter, *Săpăturile arheologice de la Cladova, jud. Arad*, în *CCA 1996*, Brăila, 1996, pg. 35-40.

Boroneanț et alii 1997

Boroneanț Vasile, Hurezan Pascu, Hügel Peter, *Săpăturile arheologice de la Cladova, jud. Arad*, în *CCA 1997*, București, 1997, pg. 12-25.

Boroneanț et alii 1999

Boroneanț Vasile, Hurezan Pascu, Hügel Peter, *Săpăturile arheologice de la Cladova, jud. Arad*, în *CCA 1999*, București, 1999, pg. 30-31/35

Boroneanț et alii 2001

Boroneanț Vasile, Hurezan Pascu, Hügel Peter, *Săpăturile arheologice de la Cladova, jud. Arad*, în *CCA 2001*, București, 2001, pg. 70/50.

Boroneanț et alii 2002

Boroneanț Vasile, Hurezan Pascu, Hügel Peter, *Săpăturile arheologice de la Cladova, jud. Arad*, în *CCA*

- 2002, București, 2002, pg. 105-106.
 Boroneanț et alii 2003
- Boroneanț Vasile, Hurezan Pascu, Hügel Peter, *Săpăturile arheologice de la Cladova, jud. Arad*, în *CCA 2003*, București, 2003, pg. 89-90.
 Boroneanț și Demșea 2005
- Boroneanț Vasile, Demșea Dan, *Cercetările arheologice de la Conop-Cotârți din 1972. Probleme legate de stela funerară din cimitirul de secol XIII-XVII*, în *Ziridava*, XXIV, 2005, pg. 43 – 57.
 Chirilă și Chidioșan 1965
- Chirilă Eugen, Chidioșan Nicolae, *Tezaurul de monede dace de la Almaș*, în *AMN*, II, 1965, pg. 118-119.
 Chirilă et alii 1969
- Chirilă Eugen, Chidioșan Nicolae, Dumitrașcu Sever, Șteiu Nicolae, *Descoperiri monetare antice din Transilvania (IV)*, în *St. Com. Sibiu*, XIV, 1969.
 Chirilă și Barbu 1979
- Chirilă Eugen, Barbu Mireca, *Tezaurul monetar de la Șomoșcheș (Cermei) [jud. Arad]*, în *Ziridava*, XI, 1979, pg. 141-145.
 Chirilă și Barbu 1980
- Chirilă Eugen, Barbu Mircea, *O imitație de drachma dyrrhachiana din județul Arad*, în *Ziridava*, XII, 1980, pg. 127-130.
 Chirilă și Barbu 1980b
- Chirilă Eugen, Barbu Mircea, *Tezaurul monetar de la Șomoșcheș - Cermei (Cronologie și semnificație istorică)* în *Ziridava*, XII, 1980, pg. 97-99.
 Chirilă și Barbu 1981
- Chirilă Eugen și Barbu Mircea, *Sfârșitul emisiunilor monetare dace în Dacia intercarpatică*, în *Ziridava*, XIII, 1981, pg. 111-116.
 Chirilă și Barbu 1987
- Chirilă Eugen, Barbu Mircea, *Tezaurul dacic de la Feniș [jud. Arad] (Cronologia și semnificația istorică)*, în *Ziridava*, XV-XVI, 1987, pg. 55-58.
- Crișan 1965
- Crișan Ioan Horațiu, *Ziridava*, în *Apulum*, V, 1965, pg. 127-135.
 Crișan 1966
- Crișan Ioan Horațiu, *Sanctuarul dacic de la Pecica*, în *AMN*, III, 1966, pg. 91-101.
 Crișan 1968
- Crișan Ioan Horațiu, *Continuitatea dacică în Câmpia Aradului*, în *Apulum*, VII, 1968, pg. 241-251.
 Crișan 1974
- Crișan Ioan Horațiu, *Descoperiri celtice păstrate în muzeul județean Arad*, în *Ziridava*, III-IV, 1974, pg. 37-86.
 Crișan 1975
- Crișan Ioan Horațiu, *Ceramica de import în așezarea dacică de la Pecica*, în *A.I.I.A.*, XVIII, 1975, pg. 35-45.
 Crișan 1978a
- Crișan Ioan Horațiu, *Dacii din zona Aradului. 2000 de ani de la atestarea Ziridavei*, în *Ziridava* X, 1978, pg. 45-54.
 Crișan 1979
- Crișan Ioan Horațiu, *Ziridava - centrul dacilor din câmpia Aradului*, în *Ziridava*, XI, 1979, pg. 87-89.
- Dömötör 1901
- Dömötör Laszlo, *Római korbely edények a pécskai Nagysáncyban*, în *Arch.Ert.*, 1901, pg. 327-328.
 Dörner și Boroneanț 1968
- Dörner Egon, Boroneanț Vasile, *O contribuție cu privire la datarea valurilor de pământ din vestul țării noastre*, în *Ziridava*, II, 1968, pg. 7-19.
 Dörner 1970
- Dörner Egon, *Cercetări și săpături de suprafață în județul Arad*, în *MCA*, IX, 1970, pg. 440.
 Dörner 1971
- Dörner Egon, *Tezaurul de denari romani republicani de la Bârsa*, în *Tibiscus*, I, 1971, pg. 24-32.

- Dörner 1972a
Dörner Egon, *Urme celtice pe teritoriul arădean*, în *Rev.Muz*, 2, 1972, pg. 149-154.
- Dörner 1972b
Dörner Egon, *Cercetări și săpături de suprafață în județul Arad*, în *MCA*, 9, 1972.
- Dudaș 1970
Dudaș Florian, *Repertoriul arheologic al Țării Zărandului în lumina noilor descoperiri*, în *Rev. Muz*, IV, tom 7, 1970, pg. 355-359.
- Dudaș 1973
Dudaș Florian, *O interesantă descoperire arheologică în părțile Zărandului*, în *Orizont*, Ti-mișoara, an XXIV, nr. 45, pg. 10.
- Dudaș 1974
Dudaș Florian, *Urme dacice la cetatea Șiriei*, în *Orizont*, Timișoara, an XXV, nr. 22, pg. 7.
- Dudaș 1975
Dudaș Florian, *Descoperiri monetare antice în Țara Zărandului*, în *ActaMN*, XII, 1975, pg. 129-136.
- Dumitrașcu 1969
Dumitrașcu Sever, *Contribuții la cunoașterea graniței de vest a Daciei romane*, în *AMN*, VI, 1969, pg. 483-491
- Dumitrașcu 1970
Dumitrașcu Sever, *Cetățuia dacică de la Clit*, în *Lucrări Științifice*, IV, B, Oradea, 1970, pg. 142-160.
- Dumitrașcu 1971
Dumitrașcu Sever, *Dakco hradisko e Clite*, în *Vyschodoslovensky Pravek*, 2, Kosice, 1971, pg. 31-49.
- Dumitrașcu și Mărghitan 1971
Dumitrașcu Sever, Mărghitan Liviu, *Așezări și fortificații dacice din vestul și nord-vestul Ro-mâniei din sec. III î.e.n. - II e.n.*, în *Sargeția*, VIII, 1971.
- Dumitrașcu 1972
Dumitrașcu Sever, *Așezări fortificate și cetățui dacice în partea de vest a Munților Apuseni*, în *Crisia*, II, 1972, pg. 120-149.
- Dumitrașcu și Ordentlich 1973
Dumitrașcu Sever, Ordentlich Ivan, *Săpăturile arheologice de la Berindia*, în *Crisia*, III, 1973, pg. 47-95.
- Dumitrașcu și Chidioșan 1977
Dumitrașcu Sever, Chidioșan Nicolae, *Așezarea de la Zerindul Mic, com. Zerind, jud. Arad*, în *Crisia*, VII, 1977, pg. 45-64.
- Hurezan et alii 2007
Hurezan Pascu, Drașovean Florin, Szentmiklosi Alexandru, O'Shea John, Sherwood Sarah, Barker Alexander, *Pecica (com. Pecica, jud. Arad), punct „Șanțul Mare”*, în *CCA 2006*, București 2007, pg. 262-263.
- Hurezan et alii 2008
Hurezan Pascu, Drașovean Florin, Szentmiklosi Alexandru, O'Shea John, Sherwood Sarah, Barker Alexander, *Pecica (com. Pecica, jud. Arad), punct „Șanțul Mare”*, în *CCA 2007*, Iași 2008, pg. 222-224.
- Hurezan et alii 2009
Hurezan Pascu, Drașovean Florin, Szentmiklosi Alexandru, O'Shea John, Sherwood Sarah, Barker Alexander, *Pecica (com. Pecica, jud. Arad), punct „Șanțul Mare”*, în *CCA 2008*, Târgoviște 2009, pg. 166-169.
- Hügel et alii 1995
Hügel Peter, Barbu Mircea, Hurezan Pascu, *Săvârșin (jud. Arad). Campania din 1994*, în *CCA 1994*, Cluj-Napoca, 1995, pg. 81/119.
- Hügel et alii 1996
Hügel Peter, Barbu Mircea, Hurezan Pascu, *Săvârșin (jud. Arad). Campania din 1995*, în *CCA 1995*, Brăila, 1996, pg. 106/130.
- Hügel et alii 1997
Hügel Peter, Barbu Mircea, Hurezan Pascu, *Săvârșin (jud. Arad). Campania din 1996*, în *CCA 1996*, București 1997, pg. 91-92/60.

- Hügel et alii 1999
Hügel Pascu, Barbu Mircea, Hurezan Pascu, *Săvârșin (jud. Arad). Campania din 1998*, în *CCA 1998*, București 1999, pg. 102/127.
- Hügel et alii 2002
Hügel Peter, Barbu Mircea, Hurezan Pascu, *Săvârșin (jud. Arad). Campania din 2001*, în *CCA 2001*, București 2002, pg. 106/130.
- Hügel et alii 2007
Hügel Peter, Hurezan Pascu, Sârbu Valeriu, *Săvârșin (jud. Arad), Campania din 2006*, în *CCA 2006*, Tulcea 2007, pg. 310-311.
- Hügel et alii 2008
Hügel Peter, Hurezan Pascu, Mărginean Florin, Sava Victor, Sârbu Valeriu, Bodo Cristina, *Săvârșin (jud. Arad), Campania din 2007*, în *CCA 2007*, Iași 2008, pg. 272-274.
- Hügel et alii 2009
Hügel Peter, Hurezan Pascu, Sava Victor, Sârbu Valeriu, Bodo Cristina, *Săvârșin (jud. Arad), Campania din 2008*, în *CCA 2008*, Tîrgoviște 2009, pg. 192-193.
- Hügel et alii 2010
Hügel Peter, Hurezan Pascu, Sava Victor, Sârbu Valeriu, Bodo Cristina, El Susi Georgeta, *Săvârșin (jud. Arad), Campania din 2009*, în *CCA 2009*, București 2010, pg. 169-170.
- Hügel et alii 2010 b
Hügel Peter, Hurezan Pascu, Mărginean Florin, Sava Victor, *Cercetarea arheologică în zona arădeană. Un scurt istoric*, în *Ziridava*, XXV/1, 2010, pg. 7-24.
- Hügel et alii 2011
Hügel Peter, Hurezan Pascu, Sava Victor, Sârbu Valeriu, Bodo Cristina, *Săvârșin (jud. Arad), Campania din 2010*, în *CCA 2010*, Sibiu 2011, pg. 125.
- Hügel et alii 2012
Hügel Peter, Hurezan Pascu, Mărginean Florin, Sava Victor *One and a half century of Archaeology on the Lower Mureș*, în *Ziridava*, XXVI/1, 2012, pg. 7-35.
- Kiss 1977
Kiss Nicolae, *Răspândirea monedelor geto-dace romane pe teritoriul arădean*, în *Ziridava*, VIII, 1977, pg. 539-557.
- Kiss 1978a
Kiss Nicolae, *Câmpia Aradului, unul din centrele monetăriei geto-dace*, *Ziridava*, IX, 1978, pg. 41-49.
- Kiss 1978b
Kiss Nicolae, *Răspândirea monedelor republicane romane pe teritoriul arădean*, în *Ziridava*, X, pg. 799-817.
- Kiss 1980
Kiss Nicolae, *Tezaure și obiecte de podoabă traco-dacice descoperite în județul Arad*, în *Ziridava*, XII, 1980, pg. 85-97.
- Mărghitan 1972
Mărghitan Liviu, *Considerații privind tezaurele dacice de argint din vestul și nord-vestul României*, în *Centenar Muzeal orădean*, Oradea, 1972, pg. 191-184.
- Mărghitan 1977
Mărghitan Liviu, *Valea Mureșului - parte integrantă a sistemului de fortificație dacic*, în *Sargeția*, XIII, 1977, pg. 203-207.
- Mărghitan 1979a
Mărghitan Liviu, *Considerații referitoare la geneza și evoluția societății dace pe meleagurile bănățene*, în *Ziridava*, XII, 1979, pg. 71-85.
- Mărghitan 1981
Mărghitan Liviu, *Sistemele de fortificații dacice și romane de pe valea inferioară a Mureșului în Ziridava*, XIII, 1981, pg. 117-123.
- Mărghitan 1993
Mărghitan Liviu, *Meleagurile arădene, vatră de continuitate daco-romana și românească*, în *Ziridava*,

- XVIII, 1993, pg. 55-63.
Medeleț 1970
- Medeleț Florin, *Asupra unor probleme ale prezenței sarmatice în Banat*, în *Tibiscus*, I, 1970, pg. 59-63.
Medeleț 1988
- Medeleț Florin, *Civilizația geto-dacă în sud-vestul Daciei*, în *SIB*, XIV, 1988, pg. 1-15.
O'Shea et alii 2004-2005
- O'Shea John M., Barker Alex W., Sherwood Sarah, Szentmiklosi Alexandru, *New Archaeological Investigations at Pecica-Șanțul Mare*, în *Analele Banatului*, S.N., XII-XIII, 2004-2005, pg. 81-111.
O'Shea et alii 2006a
- O'Shea John M., Barker Alex W., Nicodemus Amy, Sherwood Sarah, Szentmiklosi Alexandru, *Archaeological investigations at Pecica - "Șantul Mare": The 2006 campaign*, în *Analele Banatului*, S.N., XIV, 2006, pg. 211-228.
O'Shea et alii 2006b
- O'Shea John, Drașovean Florin, Szentmiklosi Alexandru, Hurezan Pascu, Barker Alex W., *Pecica (com. Pecica, jud. Arad), punct „Șantul Mare”*, în *CCA 2005*, București 2006, pg. 256-259.
Pădurean 1979
- Pădurean Eugen, *Descoperiri arheologice în hotarul comunei Vladimirescu*, în *Ziridava*, XI, 1979, pg. 145-181.
Pădurean 1985
- Pădurean Eugen, *Contribuții la repertoriul arheologic de pe Valea Mureșului Inferior și a Crișului Alb*, în *Crisia*, XV, 1985, pg. 27-52.
Pădurean 1987
- Pădurean Eugen, *Noi fortificații pe teritoriul județului Arad*, în *Ziridava*, XV-XVI, 1987, pg. 29-37.
Pădurean 1988
- Pădurean Eugen, *Așezări de sec. III-IV pe cursul inferior al Mureșului*, în *Crisia*, XVIII, 1988, pg. 381-405.
Pădurean 1990
- Pădurean Eugen, *Noi descoperiri arheologice în așezarea fortificată de la Păuliș – Dealul Bătrân, jud. Arad*, în *Thraco-Dacica*, IX, 1-2, 1990, p. 157-192.
Pădurean 1992
- Pădurean Eugen, *Așezarea dacică timpurie de la Arad – Cuvin*, în *SympThrac*, 9, 1992, pg. 158-159.
Pădurean 2000
- Pădurean Eugen, *Cu privire la așezarea fortificată de la Groșeni-Jidovina (jud. Arad)*, în *Ziridava*, XXII, 200, pg. 13-24.
Pădurean 2006
- Pădurean Eugen, *Depozitul de arme și unelte de la Neudorf – Pârâul Roșia*, în *Daci și Romani. 1900 de ani de la cucerirea și integrarea Daciei în Imperiul Roman*, Timișoara 2006, pg. 214-239.
Pădurean și Berzovan 2011
- Pădurean Eugen, Berzovan Alexandru, *Așezarea dacică de la Agrișu Mare, pârâul Valea Mare (jud. Arad)*, în *Istoricul Dan Demșea la a 70-a aniversare* (ed. Hügel P., Oarcea F.), Editura Gutenberg Univers, Arad, 2011, pg. 31-45.
Pădurean 2011
- Pădurean E., *An iron belt-buckle from the Late Iron Age discovered in Arad - Aurel Vlaicu Boulevard*, în *Annales d'Universite "Valahia" Târgoviște. Section d'Archeologie et d'Histoire*, tom XIII, no. 2, 2011, pg. 111-114.
Pop 1995-1996
- Pop Horea, *Contribuții la cunoașterea modului de petrecere a timpului liber la dacii din NV României*, în *Viață privată, mentalități colective și imaginar social în Transilvania* (ed. Sorin Mitu, Florin Gogâltan), Asociația istoricilor din Transilvania și Banat, Muzeul Țării Crișurilor, Oradea - Cluj Napoca, 1995-1996, pg. 71-74.
Pop 2003
- Pop Horea, *Fortificațiile dacice din vestul și nord-vestul României*, în *Buletinul Muzeului Militar Național*, II, 1, 2003, pg. 32-39.

- Popescu 1944
 Popescu Dorin, *Raport asupra activității științifice a Muzeului Național de antichități în anii 1942 și 1943*, București 1944.
- Sârbu și Hurezan 2011
 Sârbu Valeriu, Hurezan Pascu, *The Deposit of Iron Items from Neudorf*, în *Istros*, 2011, pg. 11-30.
- Stoicovici și Winkler 1971
 Stoicovici Eugen, Winkler Iudita, *Über die Stanzen von Pecica und von Ludești*, în *AMN*, VIII, 1971, pg. 477-479.
- Toma 2005
 Toma Corina, *Habitatul antic în Cîmpia de Vest. Condiții de locuire și descoperiri de epocă dacică*, în *Anuarul Școlii Doctorale "Istorie. Civilizație. Cultură"*, vol. I, Cluj-Napoca 2005.
- Toma 2006a
 Toma Corina, *Circulația monedei de inspirație greco-macedoneană pe teritoriul actual al Crișanei. (Economie și circulație monetară sau moneda și funcțiile ei?)*, în *Anuarul Școlii doctorale "Istorie. Civilizație. Cultură"*, vol. II, Cluj-Napoca 2006.
- Toma 2006b
 Toma Corina, *Repertoriul descoperirilor de epocă dacică din județul Bihor și posibilitățile de abordare a unor situații de analizat în Crisia*, XXXVI, 2006, pg. 21-43
- Winkler 1955
 Winkler Iudita, *Contribuții numismatice la istoria Daciei*, în *SCȘ*, 1955, pg. 92-93.
- Winkler 1958
 Winkler Iudita, *Descoperiri monetare antice în Transilvania*, în *SCN*, II, 1958, pg. 401-412
- Winkler 1968
 Winkler Iudita, *Tezaurile de monede dacice de la Chereuș (jud. Arad)*, în *SCN*, IV, 1968, pg. 69-100.
- Winkler 1969
 Winkler Iudita, *Tipurile monetare ale daco-geților*, în *AMN*, VI, 1969. *SCN*, I, 1957, pg. 79-112.
- Zdroba 1982
 Zdroba Mircea, *Săpăturile de salvare de la Arad-Bujac*, în *Ziridava*, XIV, 1982, pg. 75-89.

Lista Abrevierilor

- AIIA - Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Iași.
 AMN - Acta Musei Napocensis, Cluj - Napoca
 CCA - Cronica Cercetărilor Arheologice
 MCA - Materiale și cercetări arheologice
 SCN - Studii și cercetări de numismatică.
 SCȘ - Studii și cercetări științifice, Cluj - Napoca
 SIB - Studii de Istorie a Banatului, Timișoara

A history of the investigations regarding the Late Iron Age in Arad county

In this present work we proposed to present a history of the investigations re-garding the Late Iron Age in the Arad County. The first period, before 1918, was mar-ked by the figures of L. Dömötor and S. Márki. An amateur archaeologists, Dömötor was the first to begun diggings in the Pecica - “anul Mare” archaeological site – however, he atributed the uncovered Dacian artefacts to the Roman period. After 1918, the investigations where continued by M. Roska, and during the war, by D. Po-pescu. During the researches of the latter are published the first information about the Late Iron Age layers. Between the years 1945-1989, there had been a lot of re-searches concerning especially the Dacian civilization. During this time, the Arad Museum is organized, and the activity of E. Dörner marks a new beginning, professio-nalizing the archaeology in Arad. Most important during this period where the researches of M. Barbu, S. Dumitraşcu, I.H. Crişan, L. Mărghitan and V. Boroneanţ who identified and dug some of the most important sites in the area, such as Pecica - “Şanţul Mare”, Săvârşin - “Dealul Cetăţii”, Vărădia de Mureş, Berindia - “Dealul Şindrioara”. Extensive field researches had been made by E. Pădurean and Fl. Du-daş, discovering many new sites, while numerous studies where published discussing various aspects of Late iron age civilization, from numismatics to fortification systems.

After the 1989 revolution, researches continued at Cladova and Săvârşin, the latter is going to have a published monography. Field researches continued too, by E. Pădurean and L. Măruia. Unfortunately, despite the extensive diggings of the previous decades, many artifacts remained to this day unpublished in the collections of the various local museums. For a better understanding of the period, we strongly believe that these materials should be published.